

Onias Landveld

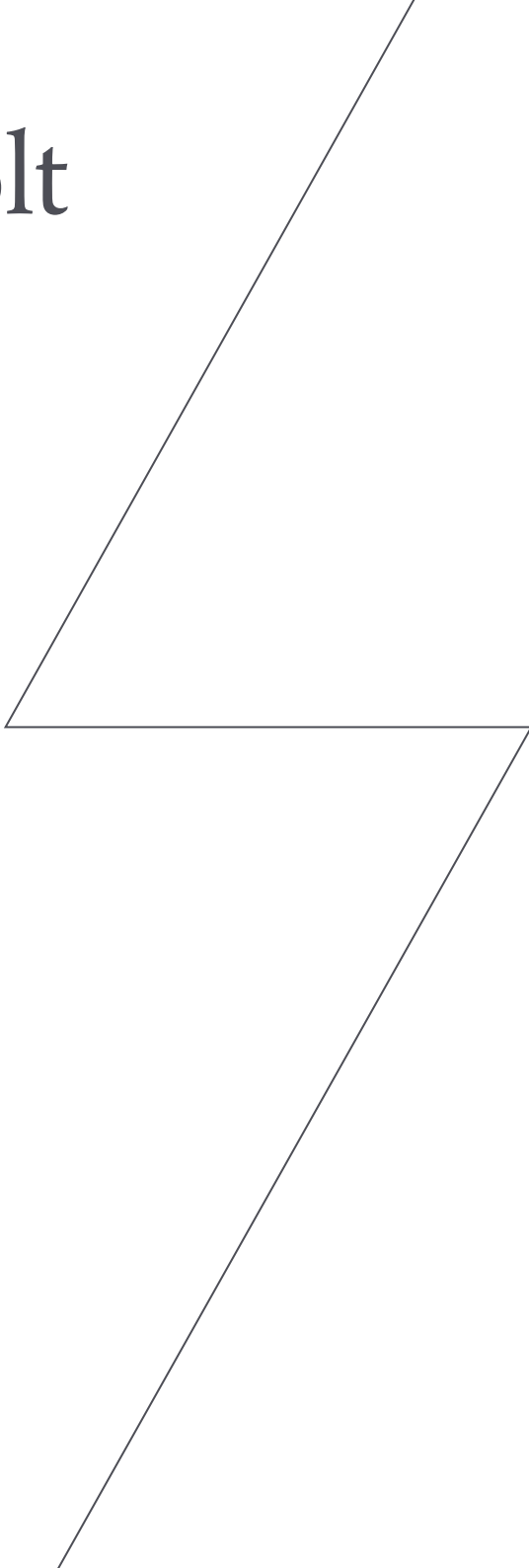
Multi is hij. Alles tegelijk. Onias Landveld (1985). Schrijver. Dichter. Verteller. Spoken-wordartiest. Een kunstenaar met woorden. Die optreedt en exposeert. Festivalt en onemanshowt. In Europa en de Cariben. Met *Wortels en Cassave* toert hij rond. Mixt hij gedachten en gedichten tot een persoonlijk verhaal. Over zijn Marron-identiteit en zijn band met Holland. Hij was stadsdichter van Tilburg. Heeft een eigen productiehuis: Wosu. Hij won de Van Dale SPOKEN Award in de categorie Storytelling. Hij wint harten. Hij wint alles tegelijk.

+

Philips

Het begon met een peertje. En een plan. En ambitie. Eind negentiende eeuw. Binnen de kortste keren was Philips een van de grootste bedrijven van Nederland. Lampen, glas, metaal, papier. Radio's, televisies, scheerapparaten en cd's. Allemaal even gedreven. Alles even innovatief. En nu is de modus met name medisch. MRI-scanners. Röntgenapparaten. Echografiesystemen. De ideeën zijn eindeloos. Bij de Koninklijke Philips gaan altijd weer nieuwe lichtjes op.

220 volt

‘Gerard...Gerard!’

Het aandringen in zijn stem is duidelijk. Maar het enige antwoord dat Anton Philips van zijn broer krijgt, is een opgestoken hand.

‘Uiteraard,’ verzucht Anton bij zichzelf. Hij knoopt zijn grijze jas los en neemt plaats op een van de houten zetels in de werkkamer. Hij weet als geen ander hoe laat het is.

‘Een opgestoken hand gebiedt stilte, Anton’ – dat had Gerard hem de eerste keer gezegd, toen hij iets te enthousiast diens werkkamer in was gelopen. Maar hij had die dag zulk heugelijk nieuws gehad. Hun vader, Frederik Philips, had Anton ontboden uit zijn woonplaats in Londen. Toen Anton eenmaal was aangekomen in Zaltbommel deed hun vader hem een voorstel: ‘Anton, je hebt jezelf ruimschoots bewezen. Ondanks het feit dat je de handelsschool niet hebt afgemaakt, heb je je uitermate goed laten gelden op de beurs, zowel in Amsterdam als in Londen. Je weet dat je broer en ik een gloeilampenfabriek zijn begonnen. Mijn tijd hier begint op te raken, en ik denk dat het goed is als jij en Gerard als partners verder gaan. Gerard als het technisch brein en jij als verkoper. Gerard heeft wel zakelijk inzicht, hij zag meer in gloeilampen dan eenieder van ons ooit voor mogelijk hield, maar in zijn werkkamer onder zijn mensen, daar voelt hij zich het prettigst. Rond jouw werkzaamheden af in Londen, en kom over een jaar naar Eindhoven. Ik heb dit besproken met Gerard. Hij is het met mij eens.’

Anton had in eerste instantie tegengesputterd. ‘Vader, ik ben in London een leven aan het opbouwen. Mijn interesse ligt niet bij de verkoop van lampen. Hoewel het handel is, voel ik mij beter thuis in aandelen.’

Maar Frederik Philips deed hem een aanbod: ‘Anton, doe dit voor zes maanden, meer niet. Als het je niet bevalt, betaal ik je overtocht terug naar London en kun je je leven leiden zoals je het goed vindt. Je ondervindt van mij dan geen last meer.’

Onwillig om zijn vader teleur te stellen had Anton uiteindelijk ingestemd.

Nadat zijn vader hem op het hart had gedrukt om vooral geduldig te zijn met Gerard, hem te ondersteunen waar kon, en niet te vergeten de groeten te doen aan zijn schoonzus Johanna, vertrok Anton terug naar Londen.

Na Antons vertrek schreef Frederik Philips een brief naar Gerard in Eindhoven.

Waarde jongen,

Zoals vaker is je inzicht waardevol gebleken. Je broer heeft toegezegd om je te ondersteunen. Wellicht kunnen wij het vertrek van de voormalige vertegenwoordiger tot een deugd maken. Zoals je immers vorige week zondag met mij eens was, heeft Anton de benodigde kwaliteiten en brengt hij vers bloed en inzicht in de onderneming. Zet geheel naar eigen inzicht en gewoonte de lijnen uit. Ik vind het een geruststellend gegeven dat jij hem zal meenemen in de sociëteiten en andere etablissementen van Eindhoven.

Het is geen Londen, maar met de aanwezigheid van jou en Johanna, zal hij wellicht aarden in de stad. Ik ben zeer verheugd dat je al een deugdelijk onderkomen voor hem in gedachten hebt, dicht bij de fabriek. Wanneer wij voldoende financiën genereren uit de onderneming, zal het je sieren zelf ook een onderkomen te bemachtigen. Immers hoort een toekomstig huwelijk zich niet constant in hotelkamers te voltrekken. Houd standvastig aan je plannen, je krijgt van mij alle steun.

Ik kijk uit naar ons weerzien volgende zondag.

Steeds je liefhebbende,

Pa

Een aantal weken later kwam Anton aan in een klein maar industrieel Eindhoven. Hij liet zijn koffers brengen naar het chique Hotel Posthuis en boekte een kamer naast die van Gerard. Na een snel bad en schone kleren, liep hij in uitgestrekte draf naar de Vrijstraat. Aan de rand van het stadje, met een uitzicht op weilanden, stond de gloeilampenfabriek. Vanaf de straat kon je het gestamp horen van de stoommachines, gemengd met het gezang van tientallen vrouwen die de precare onderdeeljes van de gloeilampen bewerkten.

Anton liep naar binnen, groette de voorman en klom de trap op naar het kantoor van Gerard. In het daglicht dat

door de bovenste ramen naar binnen scheen, kon je Gerard achter zijn bureau zien zitten. Voorovergebogen met een schuin hoofd kijkend naar glas en onderdelen. Eenmaal bij de deur klopte Anton een paar keer tevergeefs, waarna hij maar naar binnen was gelopen.

‘Gerard, hoorde je mij niet kloppen?’

Tot Antons verbazing ging er een hand omhoog.

‘Maar Gerard, je kijkt niet eens, ik kom helemaal...’

‘Een opgestoken hand gebiedt stilte, Anton.’

Anton had ook toen stilzwijgend plaatsgenomen in het sanctum sanctorum. In dit heiligdom was Gerard heer en meester. In die vijf jaar was er niet veel veranderd. Maar tegelijkertijd was het een wereld van verschil.

Hun vader had grond gekocht waar nieuwe fabriekshallen werden gebouwd. Op aandringen van Gerard waren er meerdere shedgebouwen verschenen, waardoor er zo-waar een complex was ontstaan. Het nieuwe hoofdgebouw werd betrokken door kantoorpersoneel en had nu een heuse portier voor de deur.

Wat niet veranderd is, is de manier van werken en experimenteren van Gerard. Hij en Anton hebben beiden een eigen kantoor, maar Gerard spendeert de meeste van zijn tijd hier, boven de werkplaats, waar hij uit kan kijken op ‘zijn’ zingende werknemers.

Anton kijkt om zich heen. Het is er nog altijd bezaaid met koperdraden, glaswerk en tekeningen. Altijd maar die tekeningen met krabbels en berekeningen. Vroeger had hij nog geprobeerd om iets te begrijpen van wat Gerard schreef, maar het was niet echt zijn expertise, dat natuurkundige.

Als zijn oog valt op een bruin boekje, begint hij er nieuwsgierig in te neuzen.

Hij stuit op de aantekeningen van een paar dagen terug.

Zaterdag 18 februari

In Venlo worden de kolen gekruld verkoold. Zij worden gewikkeld op blokjes met houten zijkanten, zoals bij Boudewijnse, of ook op blokjes met ijzeren aangeschroefde zijkanten. Na de verkoling worden zij in olie gelegd om taai te worden. Dan op Plantina's bevestigd en dan eerst geprepareerd. Bij Boudewijnse worden zij eerst geprepareerd, zes naast elkaar, dan opgezet.

Onderaan het blad zijn cijfers gekrabbeld die blijkbaar de uitkomsten van experimenten zijn. Geen spat wijzer geworden klapt Anton met licht opgetrokken wenkbrauwen het boekje weer dicht. Het had net zo goed een liefdesbrief in het Hebreeuws kunnen zijn.

Hij kijkt hoofdschuddend naar de rug van zijn broer.

Daar staat hij dan. Dé Gerard Philips, zakenman, uitvinder, ingenieur maar bovenal Oost-Indisch doof als hij aan het experimenteren is.

‘Ik ben je aanwezigheid niet vergeten Anton, ik behoef nog maar enkele minuten.’

‘Ja, ja,’ mompelt Anton terug. Hij maakt het zich wat gemakkelijker en kijkt door een raam naar buiten.

‘Beste broer, jij gaat toch niet ook zo in gedachten verzonken door het leven als ik? Dat is uitermate gevaarlijk, voor je het weet, verander je van een joviale vrijbuiters in mij.’

Anton schrikt uit zijn dagdroom als zijn broer opeens voor hem staat. Vanachter zijn bril kijkt een glimlachende Gerard op hem neer. Lachend staat Anton op en geeft hem een warme omhelzing.

‘Het spijt me zeer Anton, ik wilde niet kortaf doen, maar de experimenten met nieuw kooldraad willen niet vloten.’

‘Dat is geen probleem, mijn beste, er is altijd een risico als je het koninkrijk van de grote heer Philips betreedt.’

‘Ach,’ pareert Gerard het geplaag van zijn jongere broer. ‘Als dit een koninkrijk is, dan is het net zo goed het jouwe als het mijne, beste man. Jij haalt steeds opdracht na opdracht binnen. Kijk,’ – hij trekt Anton richting het raam dat uitkijkt op de werkplaats – ‘het loopt hier storm sinds je onze lampen aan de Tsaar hebt verkocht. We houden het ternauwernood nog bij. Nog even en we moeten weer uitbreiden. Dat houd ik liever nog even af, maar ik sprak met vader vorige week, en ik schat, dat als wij zo doorgaan, wij volgend jaar onze eerste winst verdienen.’

Gerard draait zich naar zijn broer en legt een hand op zijn schouder. ‘Wij zijn een goede samenstelling jij en ik. Ik wil mij voortaan meer toeleggen op werk hier, en jij, jij kan daarbuiten doen waarin jij zo goed bent. Verras mij maar nogmaals met zo’n telegram vanuit Rusland. Ik vergeet dat nooit meer: *fifty thousand, fünfzig tausend, cinquante mille*. Mijn hart sloeg duizend maal sneller toen ik het las.’ Anton voelt hoe Gerard in zijn schouder knijpt.

‘Ik ben blij dat je in een goede bui bent. Want ik heb een idee.’

Gerard is intussen terug gestapt naar zijn tafel en kijkt hem vragend aan. ‘Wat voor idee?’

Anton lacht breeduit. ‘Wij gaan Duitsland veroveren’
 ‘Hoe wil je dat doen dan, kerel?’ zegt Gerard terwijl hij
 zich op zijn stoel laat zakken.

Anton trekt een stoel tevoorschijn en gaat zitten. ‘Over
 twee jaren is er een handelstentoonstelling in Düsseldorf.
 Volgend jaar begint de organisatie met de inkoop van de
 benodigde materialen voor de tentoonstelling. Ik heb con-
 tacten die zeer enthousiast zijn over de kwaliteit van onze
 lampen. Die opdracht voor de Tsaar heeft ons niet alleen
 financieel geen windeieren gelegd; het heeft onze status als
 lampenmakers zeer goed gedaan. Zo’n tentoonstelling moet
 helder verlicht worden gedurende een paar dagen en onze
 lampen kunnen dat net aan. Als wij die leveren, zijn wij de
 Duitse markt binnen. Niemand kan dan om Philips heen.’

Gerard luistert aandachtig naar zijn broer. Als Anton
 klaar is met praten lijkt hij een paar momenten weer in
 gedachten verzonken.

‘Gerard? Kan de fabriek zo’n levering aan?’

‘Met de huidige lampen wel ja,’ verzucht Gerard. ‘Maar
 die gaan het niet redden.’

‘Hoe bedoel je?’ vraagt Anton

‘De kwaliteit van deze lampen is uitstekend, maar om
 de 220 volt van de Duitsers aan te kunnen, zullen ze stevi-
 ger moeten zijn.’

‘O,’ zegt Anton terwijl hij met enigszins leeggelopen
 enthousiasme achterover leunt.

Gerard staat op en loopt naar een kast. Als hij die open-
 trekt ziet Anton een aantal nieuwe lampen staan. Gerard
 pakt er een op en houdt die omhoog.

‘Toen ik net in Londen werkte, zag ik de enorme

potentie van elektriciteit. Jij was toen nog zeer jong en wist niet waar ik allemaal mee bezig was. Ik ging van Delft naar Glasgow in de scheepsindustrie, toen studeerde ik onder Lord Kelvin, later werd ik dus vertegenwoordiger voor een aantal Duitse bedrijven en AEG. Ik zag van dichtbij wat er allemaal mogelijk was. Vooral lampen. Jij weet dat de eerste lampen werden verlicht door middel van katoendraad, bamboedraad en nu kooldraad. Ik ben er heilig van overtuigd dat lampen over een aantal jaren een ander lichtelement zullen hebben. Mijn punt is: er is altijd innovatie nodig, want er komen steeds nieuwe ontwikkelingen. De Duitsers werken met 220 volt. En gezien hun positie in de industrie, vermoed ik dat iedereen dat gaat overnemen. Dus ik ben een paar maanden geleden begonnen met experimenteren. En dat is dit geworden.' Gerard plaatst de nieuwe lamp in de handen van zijn broer. 'Ik zal je niet vervelen met teveel technische details, maar weet dat deze lamp, met lange kooldraden, uiterst geschikt is voor 220 volt.'

Anton kijkt verheugd omhoog. 'Maar dit is dan toch geweldig?! Wat is het probleem? Wij kunnen dan toch overgaan tot de nieuwe fabricage?'

Gerard schudt zijn hoofd. 'De fabricage is moeilijker. Ik heb het proces voor onze normale lampen versimpeld, zodat ongeschoolde mensen het redelijk snel in elkaar kunnen zetten. Maar dit vergt wat meer kennis. En dan is er nog dit.'

Anton krijgt een krant in zijn handen geduwd.

'Lees dit eens?'

Hardop leest Anton voor wat de *Haagse Courant* meedeelt: 'De Regeering heeft een uitvoerig antwoord ingediend

op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over het wetsontwerp tot wettelijke verzekering van werklieden tegen de geldelijke gevolgen van ongevallen in bepaalde bedrijven.'

Anton kijkt zijn broer verward aan. 'Ben je hierom bezorgd?'

'Ja,' zegt Gerard.

'Maar dit is van een jaar geleden.'

'Ja, maar nog steeds, of ik zou zelfs willen zeggen: steeds meer, relevant,' zegt Gerard. 'Wij zijn een van de meer veilige fabrieken in de omgeving. Ongelukken komen hier minimaal voor. Ik heb strikte eisen geïmplementeerd en wij werken met jonge mensen, dus die maken niet zoveel ongelukken. Maar om deze nieuwe lampen te fabriceren, heb je meer technische kennis nodig. Dat betekent duurdere werkers. En als deze verzekering wordt aangenomen zijn dit extra kosten voor ons.'

Anton begint het te begrijpen. 'En mensen aannemen voor lagere lonen is bijna onmogelijk, want er is een standaard gezet. En als wij die gaan verlagen, krijgen wij een opstand en lijden wij gezichtsverlies.'

'Exact,' zegt Gerard. 'Het is ook te vroeg om stuklonen in te voeren. Maar dat is iets voor een andere tijd. Nu eerst richten op het personeelsprobleem. Ook al zouden wij meer mensen kunnen aantrekken, er is geen ruimte daarvoor in de stad.'

'Hoeveel extra mensen hebben wij nodig?'

'Wij hadden vorig jaar tweehonderdtachtig werknemers en zij doen het werk van vijfhonderd man. Maar zij lopen dus op hun laatste restjes kracht. We vullen ze mondjesmaat aan, maar om de orders over twee jaar te

kunnen vullen, moeten we tenminste zeshonderd mensen hebben. Willen wij doorgroeien en echt meedingen in de markt, dan zullen wij op den duur ook technisch geschoolde mensen moeten aannemen.'

Anton begrijpt wat zijn broer aangeeft. Hij ziet de bui al hangen. Er zijn in Eindhoven niet veel technisch geschoolde mensen. Die moeten dus van buitenaf komen. Maar nu al komen de meeste werknemers van buiten de stad. Als dan ook nog de geschoolde werkers uit de grote steden moeten komen, dan wordt dat extra duur. Zij zijn een andere levensstijl gewend, die ze in Eindhoven niet zullen vinden.

'Kijk Anton, wij zitten in een gunstige positie voor je plan. We hebben een goede spoorweg naar Duitsland. We hebben de kennis, de ervaring en ook nog de reputatie. Maar niet de mensen. Ik vrees dus dat als wij willen groeien, wij rigoureuzer te werk zullen moeten gaan en anders moeten investeren.'

'Wat stel je voor?' vraagt Anton.

Gerard sluit de kast achter zich en gaat weer zitten. 'Wij zullen de vereniging sociaal en maatschappelijker moeten inzetten. Ik had gehoopt dat de gemeente zou kunnen helpen met het bouwen van voorzieningen voor de inwoners. Maar helaas kunnen of willen ze dat niet. Dus moeten wij dat doen. Via de vereniging stel ik voor dat wij gaan investeren in het welzijn en de ontwikkeling van onze werknemers in Eindhoven. Wij zullen huizen en scholen moeten bouwen. Als wij ervoor zorgen dat ook de andere inwoners van sommige faciliteiten gebruik kunnen maken, dan hebben we een aantal vliegen in één klap. Wij

hebben onderkomen voor nieuwe werknemers, scholing voor toekomstige werknemers en Eindhoven wordt een stuk aantrekkelijker om zich te vestigen. Als wij zelf al deze investeringen doen, dan is de gemeente wellicht wat eerder geneigd om ons te beschermen voor de gevolgen.'

'De katholieken?' vraagt Anton.

'Je weet dat de pastoor niet persoonlijk iets tegen mij zal zeggen, maar ik hoor het van de dames op de vloer. Er wordt geklaagd dat wij werken op katholieke feestdagen. Tijdens de zondagspreek wordt vaak gesproken dat een vrouw niet te veel geld mag bezitten, want dat kan verleiden tot losbandigheid. Vorige week was er een hele preek over de verderfelijkheid van het kapitalisme.'

Anton begint hartelijk te lachen.

'Er zal maar eens een zondag geen zondebok worden gekozen. Maar denk je dat het gaat lukken met het bouwen van scholen?'

'Daar ben ik van overtuigd,' zegt Gerard.

'Vergeet niet dat er een grote kans is, dat volgend jaar de leerplicht wordt aangenomen voor kinderen van vijf tot twaalf jaar. De katholieke kerk heeft een monopolie op scholing, maar kunnen zij al die kinderen aan? Nee. Als wij in die nood voorzien, in goede scholing zonder vorm van gebonden religie, trekken wij zelfs protestantse werknemers hiernaartoe.'

Gerard is even stil. Dan vervolgt hij: 'Ben jij in staat om tot de vereniging toe te treden? Ik wil graag dat jij je inzet voor welzijn en sport. Ik wil mij met Johanna meer toeleggen op huisvesting en scholing. Wellicht over een aantal jaren hier een hogeschool plaatsen voor ingenieurs die

later bij Philips komen werken. Die kunnen dan het testen en uitvinden overnemen. Ik zal...'

Het gesprek wordt onderbroken door geklop op de deur. De voorman steekt zijn hoofd om de hoek. 'Excuses voor het storen, heer Philips. Ik heb Margaretha Linen en Dimphna van de Ven naar huis doen gaan. Margaretha was bevangen van de hitte, haar zwangerschap maakte het voor haar ook moeilijk te werken.'

'En Griet?' vraagt Gerard.

'Griet heeft een beginnende koorts. Het leek mij niet verstandig haar bij de andere meisjes te laten. Wellicht zou zij die kunnen besmetten. Wij komen nu wel twee paar handen tekort voor het inpakken.'

'Dank voor het melden Marianus, ik kom naar beneden om mee te helpen,' antwoord Gerard, waarna hij zich weer tot Anton richt. 'Wij praten vanavond tijdens het diner weer verder, broer. Ik vraag of Charles ook aanwezig kan zijn. Als voorzitter van de vereniging moet hij weten wat wij willen bewerkstelligen.'

De beiden mannen staan op en lopen de trap af naar beneden.

'Ga jij volgende zondag mee naar Pa?' vraagt Anton. 'Toen ik hem zag, was hij wat vermoeid, zelfs de kleinkinderen houden hem niet meer actief.'

'Wel hij is negenenzestig,' zegt Gerard. 'Maar ik ga wel met je mee, dan kunnen we onze plannen bespreken.'

Onderaan de trap nemen de twee mannen afscheid.

Als Anton de buitendeur opent kijkt hij nog even naar zijn oudste broer. Die staat al met de mouwen opgestroopt tussen de zingende dames inpakwerk te verrichten.

Ongetwijfeld nadenkend over nieuwe test- en verbetermogelijkheden voor de lampen.

‘Hij verandert ook nooit, die man,’ mompelt Anton. En hij stapt de deur uit richting zijn kantoor.